

Jong gestorvenen

Door Paul Heldens | met dank aan Anna, Paul en Rudolf

Beloken Pasen, 15 april 2012; herzien 12 september 2012

Leonardo da Vinci – de Herzezen Christus

De afgelopen tijd werd in de media diverse malen bericht over ongevallen waarbij nog erg jonge mensen het leven verloren. Enkele voorbeelden.

Op de terugreis van een vakantie in Zwitserland kwam dinsdagavond 13 maart jongstleden een Belgische bus in botsing met een betonnen tunnelmuur. Daarbij kwamen 28 mensen om waarvan 22 kinderen in de leeftijd van 11 tot 15 jaar. De rouwdienst in het Belgische plaatsje Lommel voor vijftien van hen werd op 21 maart door de Nederlandse Omroepstichting (NOS) rechtstreeks op de televisie uitgezonden.

Op donderdagavond 22 maart verloor in Grave de 15-jarige Camille Haans het leven nadat ze met de fiets door een auto was geschept. In Nijmegen stierf op vrijdagmorgen 30 maart de 12-jarige Maddy Chermin nadat ze door een vrachtwagen was aangereden die onverwachts van richting veranderde. Diezelfde dag kwam de 17-jarige Gerard Donkers in Schijndel om door een plotseling achteruit rijdende vrachtwagen. In het Brabantse Oosterhout werd op woensdag 4 april de 16-jarig Lotte van Kalmthout eveneens door een vrachtwagen doodgereden. Op dezelfde wijze overleed op woensdag 11 april in Amstelveen de 12-jarige Jesper.

Het dodelijke ongeval met Maddy Chermin die op 12 april dertien jaar zou zijn geworden, vond op de sterfdag van Rudolf Steiner plaats, in de ochtendspits, op een van de drukste kruispunten in Nijmegen. Op alle Nijmegenaren die er iets van meekregen, heeft het diepe indruk gemaakt. Hoewel ik noch het meisje noch haar familie kende, greep het ongeluk mij zo sterk aan dat ik uiteindelijk op Stille Zaterdag 7 april naar de crematiebijeenkomst ben gegaan om de pijn die ik eraan beleefde een plaats te kunnen

geven. Want achter elk van bovenstaande berichtjes gaat een soortgelijke tragedie schuil. Uit dat besef is dit artikel voortgekomen.

Wat het overlijden van jonge mensen zo smartelijk maakt is dat zij uit het leven worden weggerukt op een leeftijd waarop zij nog de belofte van een heel mensenleven vóór zich hebben. Alle hoop die daarmee voor henzelf en voor de mensen om hen heen verbonden is, wordt door hun vroege dood de bodem in geslagen. De sterkte die men de nabestaanden zo van harte toewenst, roept juist in deze sterfgevallen de pijnlijke vraag op waar men de kracht daarvoor vandaan haalt. Die kracht zal immers sterker moeten zijn dan alle smart om het veel te vroeg geëindigde leven, sterker dan de dood zelf.

Over het rouwproces van nabestaanden is sinds het baanbrekende werk van de Zwitsers-Amerikaanse psychiater Elisabeth Kübler-Ross (1926-2004) al veel geschreven. Het rouwproces is in het geval van jong gestorvenen vaak langdurig en ingrijpend; het verdriet om het verloren kind gaat diep en kan een leven lang duren. In het doorleven van de verschillende rouwfasen zijn het bijna altijd de ervaringen van de nabestaanden waarop men zich oriënteert, niet die van de overledene. De reden daarvoor is simpelweg dat men weinig of niets weet over wat de overledene parallel aan het rouwproces van de levenden doormaakt. De mate waarin geloof wordt gehecht aan een of andere vorm van voortbestaan na de dood wordt bepaald door de godsdienst of anderszins levensbeschouwelijke achtergrond van de betrokkenen. De daarmee verbonden innerlijke onzekerheden zijn verweven met het verdriet.

Met de ‘renaissance’ van oosterse spiritualiteit in de westerse wereld in de jaren zeventig van de 20^e eeuw, kwamen ook de daarmee verbonden denkbeelden over een voortbestaan van de ziel na de dood weer in de belangstelling. De populariteit van het “Tibetaanse Dodenboek” destijds, is hiervoor karakteristiek. Deze ‘renaissance’ was niet zo nieuw als algemeen gedacht werd. Reeds in het laatste derde deel van de 19^e eeuw vonden oosterse opvattingen over de wereld der gestorvenen tegelijk met oosterse voorstellingen over karma en reïncarnatie, bij velen ingang door het werk van de toenmalige Theosofische Vereniging.

In diezelfde jaren zeventig waarin mw. Kübler-Ross bekendheid verwierf met haar “Lessen voor levenden”, deed de Amerikaanse psychiater Raymond Moody in zijn boek “Leven na dit leven” verslag van de resultaten van een onderzoek naar zogeheten bijna-dood ervaringen. Mensen die na een langdurige hartstilstand weer tot leven kwamen vertelden over drempeloverschrijdende bewustzijnservaringen in een andere werkelijkheid, waarin zij korte of langere tijd verbleven vóór dat zij weer in hun lichaam terugkeerden. De voor mij meest indrukwekkende en gedetailleerde beschrijving van zo’n grensoverschrijdende bijna-dood ervaring werd uit eigen beleving opgetekend door George Ritchie (1923-2007).¹ In Nederland was het vervolgens de Stichting Merkawah die mensen met dergelijke ervaringen ondersteunde. Sinds de publicatie van “Eindeloos bewustzijn” van de cardioloog Pim van Lommel in 2007, is het BDE-fenomeen algemeen bekend geworden.² Daarmee is voor veel mensen een tipje van de sluier opgelicht waarachter een voortleven van de zogenaamde doden schuil gaat.

¹ George Ritchie: *“Terugkeer uit de dood. Verslag van een bijna-dood ervaring”*. Zeist 2008, Christofoor. Oorspronkelijk: *“Return from Tomorrow”*, Waco (Texas) 1978.

² Pim van Lommel: *“Eindeloos bewustzijn. Een wetenschappelijke visie op de bijna-dood ervaring”*. Kampen 2007, Ten Have.

Met de publicatie van de eerste druk van zijn boek “Theosofie. Over de wetenschap van het bovenzinnelijke en het wezen van de mens” wierp Rudolf Steiner met de middelen van de door hem ontwikkelde antroposofische geesteswetenschap al in 1908 een helder licht op de ontwikkelingsweg die de mens tussen dood en nieuwe geboorte doormaakt.³ Vanuit allerlei gezichthoeken heeft hij in zijn voordrachten aanvullend talrijke details in de ontwikkeling van de gestorvenen beschreven.

Met zijn boek verschaft Steiner een begrippenkader waarmee voorstellingen over een leven na de dood mogelijk werden die tegenover de dominantie van oosterse spiritualiteit recht deden aan Europese bronnen van spiritualiteit en bovendien rekening hielden met de wetenschappelijke denkwijze die door de moderne natuurwetenschap was gevormd.

Hoewel het niet noodzakelijkerwijs in de aard van deze natuurwetenschap zelf ligt, is de Europese ontwikkeling zó verlopen, dat de opkomst van de natuurwetenschappen in de 19^e eeuw parallel liep met de opkomst van een materialistische mens- en wereldopvatting die sindsdien toonaangevend is geworden in de gehele westerse wereld. Nog in dezelfde eeuw kwamen hiertegen twee reacties op: eerst het spiritisme en vervolgens de Theosofische Vereniging (1875). De snel toenemende populariteit van het spiritisme in de Engelstalige wereld en de daarmee verbonden koloniën leidde echter niet tot een meer spirituele opvatting van het menselijk bestaan maar tot een materialistische interpretatie van het leven der gestorvenen. Daartegenover stond de wijze waarop de Theosofische Vereniging zich ontwikkelde. Deze had tot gevolg dat uit oude oosterse tradities stammende voorstellingen over de wereld der gestorvenen in het westen ingang vonden. De oosterse denkwijze over karma en reïncarnatie als zielsverhuizing en als een streven om zich te bevrijden van het rad der geboorte, werd daarmee in de snel groeiende theosofische beweging populair. In de loop van de 20^e eeuw zijn beide stromingen, de spiritistische en de theosofische, uitgekristalliseerd tot een conglomeraat van spirituele groeperingen die met Nieuwe Tijdsbeweging of kortweg met New-Age worden aangeduid.

Met de publicatie van zijn “Theosofie” heeft Rudolf Steiner de basis gelegd voor het ontwikkelen van een denkwijze die de eenzijdigheden vermeed van enerzijds het geketend blijven aan het aards bestaan en anderzijds het ontvluchten ervan. Daarmee heeft hij niet alleen een brug geslagen tussen oost en west, maar ook tussen de wereld der gestorvenen en die van de levenden op aarde.

De resultaten van het antroposofisch georiënteerde geesteswetenschappelijk onderzoek over de wereld der gestorvenen zijn buiten een beperkte kring van geïnteresseerden ook na honderd jaar nagenoeg onbekend gebleven. Dat is jammer. Wat het werk van Steiner in dit verband namelijk zo bijzonder maakt is dat het de mogelijkheid biedt om nauwkeurige en waarheidsgetrouwe denkbeelden te vormen over de wereld van de overledenen. Die bovenzinnelijke, buitenzintuiglijke wereld wijkt namelijk sterk af van de ons vertrouwde zintuiglijk waarneembare werkelijkheid. Met die door Steiner ontwikkelde kennis van het bovenzinnelijke wordt een volkomen nieuwe oriëntatie in het rouwproces geboden. Een oriëntatie die niet enkel van de nabestaanden maar ook van de overledene uitgaat, kan op den duur weliswaar geen bron van troost, maar wel van kracht worden voor zowel de op aarde levenden als de overledenen.

³ Rudolf Steiner: “Theosofie. Over de wetenschap van het bovenzinnelijke en het wezen van de mens”. Zeist 1998, 2^e druk, Vrij Geestesleven / Stichting Rudolf Steiner Vertalingen.

Voor de huidige westerse samenlevingen, die sterk materialistisch georiënteerd zijn, betekent de erkenning van het bestaan van zulke kennis niet minder dan een culturele revolutie. Het is in onze maatschappij immers een algemeen aanvaarde opinie dat het onmogelijk is om over bovennatuurlijke zaken ook maar iets met zekerheid te weten. Daarom wordt dit gebied – volkomen begrijpelijk – tot het privé domein van de individuele levensovertuiging gerekend, een gebied waar men geacht wordt elkaar met rust te laten en verschillen in levensovertuiging te respecteren. Het wordt dan ook algemeen als zeer ongepast ervaren om rouwende ouders lastig te vallen met zulke omstreken inzichten als de antroposofische, wanneer deze daar niet om gevraagd hebben. Zo sluit zich een vicieuze cirkel die een van de redenen is waarom antroposofische inzichten over de wereld van de gestorvenen maar uiterst moeizaam in het sociale leven doordringen.

Wie geconfronteerd wordt met het intense leed dat door de dood van een jong mens wordt opgeroepen, kan niettemin de sterke behoefte in zich voelen opkomen om waar maar enigszins mogelijk is een brug te slaan tussen de zo smartelijk gescheiden wereld van de levenden en die van de jong gestorvene. In mijn 61-jarige leven zijn al heel wat voor mij dierbare mensen overleden, soms op tragische wijze. De pijn die ik aan de eerste in een lange reeks van sterfgevallen beleefde, heeft voor mij de weg naar de antroposofie van Rudolf Steiner geopend. Sindsdien is het levenswerk van Steiner voor mij meer en meer een brug tussen de levenden en de gestorvenen geworden. Dat is een zeer individuele en in menig opzicht intieme ontwikkelingsweg, die niet zomaar overdraagbaar is op de weg die een ander mens gaat.

Dit alles gezegd hebbend, zou ik een viertal aan de antroposofie ontleende inzichten willen verwoorden, die er mijns inziens toe bijdragen dat de brug tussen beide werelden weliswaar niet meteen, maar op den duur ook voor anderen tot stand kan komen.

Er bestaat een groot verschil in beleving tussen overledenen naar gelang zij al op jonge leeftijd of pas na een lang leven door de poort van de dood gaan. *“Als jonge kinderen overlijden, dan kan het geheim van het samenzijn met deze overleden kinderen als volgt onder woorden worden gebracht: geestelijk gezien verliezen wij deze kinderen eigenlijk niet.”* Aldus Rudolf Steiner in een voordracht die op 10 februari 1918 in Neurenberg werd gehouden.⁴ *“Eigenlijk zijn kinderen die vroeg in het leven sterven, altijd in hoge mate geestelijk onmiddellijk aanwezig.”* (..) *“.. kinderen die overlijden zijn voor ons niet verloren, wij verliezen hen niet, zij blijven geestelijk altijd bij ons. En bij oudere mensen die overlijden kunnen wij het omgekeerde zeggen. Bij hen kunnen wij zeggen: zij verliezen ons niet. Kinderen verliezen wij niet en oudere mensen verliezen ons niet.”*

Dat hangt samen met het volgende. Een mens die na een lang en welbesteed leven overlijdt, voelt zich veel sterker betrokken bij de geestelijke werelden waarin hij binnengroeit dan bij het voltooide aardse leven dat achter hem ligt. Voor de jong gestorvene ligt dat anders. Op het moment van sterven heeft hij eigenlijk nog een heel leven op aarde vóór zich dat niet meer geleefd kan worden. De vroegtijdige dood heeft tot gevolg dat de jong gestorvene smartelijk moet afzien van het grootste deel van zijn aardse leven. Het verdriet dat de nabestaanden om de jong gestorvene hebben is dan ook een gezamenlijk verdriet van de levenden en de overledene. Het verdriet wat wij hebben om

⁴ Rudolf Steiner: *“De wereld van de gestorvenen”*. Zeist 2009, 2^e druk, Vrij Geestesleven / Stichting Rudolf Steiner Vertalingen. Pag. 267. Deze voordracht is oorspronkelijk gepubliceerd in GA 182: *“Der Tod als Lebenswandlung”*.

op hogere leeftijd gestorvenen is daarentegen vooral ons eigen verdriet, d.w.z. het verdriet van degenen die achterblijven. Voor ouders van een overleden kind komt daarbij nog de pijn van een onvervuld blijvend ouderschap. Alle krachten die verbonden zijn met het zorgen voor een kind, met de opvoeding naar de volwassenheid toe, blijven ongebruikt, ook die welke uiteindelijk nog verbonden zouden kunnen zijn met een toekomstig grootouderschap. Dit feit drukt een bijzonder stempel op het verdriet van ouders die een kind verliezen.

Voor een goed begrip van het lot van jong gestorvenen is het noodzakelijk om enkele nuanceringen aan te brengen in wat hiervoor gezegd werd en deze nuances in gedachten te houden bij wat nog verder zal worden beschreven. Het gezichtspunt dat hierbij in aanmerking komt is de taak die jong gestorvenen gedurende geruime tijd, door tientallen jaren heen, in de geestelijke wereld vervullen. Hoe die taak eruit zal zien, hangt grotendeels af van de leeftijd waarop een jong mens sterft.

“Men kan werkelijk een groot verschil waarnemen voor het leven post mortem, voor het leven na de dood, of een mens vóór zijn achtste of negende of vóór zijn zestiende, zeventiende jaar is overleden. Dat kan men duidelijk opmaken uit bepaalde dingen die men met de doden kan beleven. Men kan bijvoorbeeld bij heel jonge mensen, bij mensen die als heel jong kind gestorven zijn, waarnemen, dat zij zich na de dood heel intensief bezighouden met de taken waarvoor de mensheid zich gesteld ziet in de tijd die op hun sterven volgt.” (...) “Maar de manier, waarop de zielen hier op aarde leven, heeft niets te maken met de manier waarop zij daarginds leven. Ook wanneer ik als kind van drie of zes maanden sterf, tellen toch al die vele [voorafgaande] aardelevens mee en kan ik als heel rijpe ziel in de geestelijke wereld binnenkomen. Het is helemaal fout, zich voor te stellen dat het kind als kind verder leeft. En men ontdekt dan dat zielen die op heel jeugdige leeftijd gestorven zijn, taken toebedeeld krijgen, die verband houden met wat de aarde nodig heeft om de noodzakelijke geestelijke substantie te ontvangen. Ik zou het zo willen uitdrukken: de mensen kunnen op aarde niet werken zonder dat zij impulsen uit de geestelijke wereld krijgen. Maar die impulsen komen niet op zo’n vage manier als het pantheïsme zich dat voorstelt, maar zij komen van reële wezens, en onder hen treft men ook de zielen van jong gestorven kinderen aan.

Concreet gesproken: Laten we aannemen dat wij Goethe zien opgroeien. Natuurlijk heeft Goethe iets van zijn genialiteit ook daaraan te danken dat de geestelijke wereld hem te hulp komt. Maar als men dat eens onderzoekt, dan komt men bij de zielen van kinderen die jong gestorven zijn. Het spirituele dat in de wereld leeft, heeft te maken met de zielen van jong gestorven kinderen. Als daarentegen kinderen sterven, die negen of tien jaar maar nog geen zestien of zeventien jaar zijn, dan treft men hen heel kort na de dood in gezelschap van geestelijke wezens aan. Maar deze geestelijke wezens zijn menselijke zielen. Men vindt hen vaak samen met mensenzielen, en wel met mensenzielen die weldra naar de aarde moeten afdalen, zielen die op hun eerstvolgende incarnatie wachten. De mensen die heel jong sterven, dus vóór het zevende, achtste jaar, ziet men vaak bezig met mensen die hier op aarde zijn. Maar degenen die tussen zeven of acht en zestien tot zeventien jaar sterven, ziet men bezig met zielen die zich weldra willen incarneren. Zij zijn dan een belangrijke steun en hulp voor deze zielen, men zou kunnen zeggen, belangrijke boden voor dat wat die zielen nodig hebben om zich voor te bereiden voor hun bestaan op aarde.”

Aldus Rudolf Steiner in een voordracht die op 22 oktober 1915 in Dornach werd gehouden.⁵

Hoewel in ieder concreet sterfgeval de zaak soms net wat anders kan uitvallen, is het mogelijk om op grond van het bovenstaande citaat in grote lijnen tot een indeling in drie groepen van jong gestorvenen te komen, namelijk:

1. jonge kinderen die nog vóór het negende, tiende levensjaar sterven.⁶
2. Kinderen die ná het negende levensjaar sterven, maar vóór het doorbreken van de puberteit.
3. Jonge mensen bij wie de puberteit volledig op gang is gekomen of die deze al achter de rug hebben en volwassen zijn geworden.

De talloze jonge mannen die tijdens de Eerste Wereldoorlog op de slagvelden de dood vonden en waarover Rudolf Steiner herhaaldelijk heeft gesproken, vallen in de derde categorie. De *mate* waarin een overledene nog niet verbruikte levenskrachten mee de geestelijke wereld inneemt, bepaalt het begrip “jong” gestorvene. De *aard* van die nog niet verbruikte levenskrachten is bepalend voor de taak die de jong gestorvenen in de geestelijke wereld vervullen. Voor het laatste zijn hoofdzakelijk de tandenwisseling en het intreden van de puberteit maatgevend.

“Veronderstelt u eens, dat een kind sterft voordat het volledig zijn tweede tanden heeft gekregen, of kort daarna. Daar vinden we het merkwaardige, dat bij het occulte onderzoek blijkt, dat het in de geestelijke wereld een realiteit is, of het kind de tweede tanden nog niet, of sinds kort wél gekregen heeft. Aangenomen, het kind is acht of negen jaar geworden en toen gestorven. Dan ontdekt men, dat daar iets werkt van impulsen die anders naar de fysieke wereld gaan. Men ontdekt, dat dat de krachten zijn die de tanden hadden moeten vormen, maar die nu het kind ter beschikking staan. Heel duidelijk merkt men het bij het kind dat jong gestorven is, dat de eerste tanden verloren maar de tweede nog niet gekregen heeft, of de tweede pas net gekregen heeft. Dan blijkt merkwaardigerwijs dat het kind bepaalde krachten heeft, en dat die krachten van dezelfde soort zijn als die, waarmee op het fysieke plan de tanden te voorschijn worden gebracht als zij uit het gehele organisme naar buiten groeien.

Dus, nietwaar, als men hier in de fysieke wereld leeft, moet men bepaalde krachten ontwikkelen om de tanden uit het organisme te voorschijn te brengen. Wanneer men die tanden nog niet, of nauwelijks ontwikkeld heeft, en eerder sterft, dan heeft men deze krachten in de geestelijke wereld vrij, om daarmee in te werken op deze aarde. Als men in de fysieke wereld is, gaan deze krachten naar de tanden, die men dan in de fysieke wereld gebruikt ... Ik heb verder gezegd, dat de menszielen die tussen hun achtste, negende en hun zestiende, zeventiende jaar sterven, te midden van die zielen zijn, die zich weldra willen incarneren. Die hebben op hún beurt weer bijzondere zielekrachten, die ook het resultaat van een grote verandering zijn. De mens komt met zijn veertiende, vijftiende, zestienste jaar in de puberteit. De krachten die tot de puberteit leiden worden, als de puberteit nog niet tot uitdrukking gekomen óf pas ingetreden is, in de geestelijke wereld omgezet in krachten, waarmee men onder die zielen werken kan, die hun eerstvolgende incarnatie afwachten, om hen te helpen hun volgende incarnatie voor te bereiden.

⁵ Op citaat in Arie Boogert: *“Bij het sterven van kinderen. Een handreiking”*. Zeist 1981, Christofoor. Pag. 139-140. Deze voordracht is oorspronkelijk gepubliceerd in GA 254: *“Die okkulte Bewegung im neunzehnten Jahrhundert und ihre Beziehung zum Weltkultur”*.

⁶ Nadat de tandenwisseling is voltooid en het kind zijn vaste gebit verworven heeft, vindt in het tiende levensjaar een ompoling van de groeikrachten plaats van de boven- naar de benedenpool. Daarmee gaat een verandering in de ziel gepaard: het kind voelt zich vanaf dat moment anders in de wereld staan, namelijk meer als een op zichzelf staand wezen. Zie Hermann Koepke: *“Kind van negen”*. Rotterdam 1990, Hesperia.

*Stelt u zich voor, wat een diep verband daar bestaat: de voortbrengingskrachten worden in de geestelijke wereld omgezet in helpende krachten voor de zielen, die binnenkort naar de fysieke wereld willen afdalen. Dat is werkelijk een samenhang waaruit blijkt, hoe het spirituele, dat aan gene zijde van de drempel werkzaam is, hier specifiek en concreet verder werkt.”*⁷

Behalve dat de jong gestorvene als gevolg van het noodlot moet afzien van het grootste deel van zijn aardse leven, brengt hij – zoals reeds gebleken is – alles wat daardoor aan levens- en zielekrachten ongebruikt gebleven is als een overschot de geestelijke wereld binnen. Dat leidt ertoe dat een mens die op jonge leeftijd sterft zich nog sterk bij het leven op aarde betrokken voelt. Met name voelt een jong gestorvene zich betrokken bij wat zich in algemeen menselijke zin in het sociale leven afspeelt, maar dan vanuit het perspectief van de geestelijke wereld. Hoe die betrokkenheid zich dan uitdrukt in de taak van de jong gestorvene naar gelang de leeftijd waarop deze is overleden, is reeds beschreven. In dit verband kan het zeer de moeite waard zijn om eens te proberen zich gedurende enige tijd in te leven in wat zich daar nu precies afspeelt tussen de nog ongebornen die vooruitzien naar een nieuwe incarnatie en die jong gestorvenen, die tot taak hebben hen daarbij te helpen.⁸

Vanuit aards gezichtspunt kan die betrokkenheid van de jong gestorvenen bij het leven op aarde als een authentiek idealisme worden opgevat. Idealisten streven er op aarde naar om het menselijk bestaan te verheffen naar een hoger niveau door dit met morele waarden te verbinden. De jong gestorvenen willen de geestelijke wereld verbinden met die morele groeikansen, die alleen op aarde gerealiseerd kunnen worden. Samen overbruggen zij de kloof tussen beide werelden, die van de aarde en die van de hemel. En die kloof is drieledig.

Door de toenemende invloed van de materialistische denk- en levenswijze, zijn er drie breuken in de samenhang van de mens met de wereld ontstaan:

- de breuk met het bovennatuurlijke,
- de breuk met de medemens en
- de breuk met de ons omringde natuur.

De mens is gaan denken dat de natuur er uitsluitend is om in zijn behoeften te voorzien en heeft haar in die meester-slaafverhouding niet alleen uitgebuit, maar dreigt haar nu zelfs op grote schaal te vernietigen. Ten tweede is de mens zijn medemens meer en meer gaan beleven hetzij als concurrent, hetzij als ‘human resource’ voor de bevrediging van zijn eigen behoeften. En ten derde is de verhouding tot het goddelijke nagenoeg verloren gegaan. Een wijd verbreide onverschilligheid ten aanzien van de diepere levensvragen heeft daardoor wortel kunnen schieten die onder meer tot uitdrukking komt in de karakteristieke reactie: “waarom zou ik me druk maken om een eventueel leven na de dood? Dat zie ik wel wanneer het zover is”. Wie in deze agnostische denkwijze volhardt zal ‘wanneer het zover is’ als een volslagen blinde die andere wereld binnengaan en daar gedurende lange tijd wanhopig rondtastend een smartelijke les moeten leren.⁹

Dit alles is de schaduwzijde van een bewustzijnsontwikkeling die mogelijk heeft gemaakt dat de mens zichzelf als een vrij en individueel wezen kan beleven. Hij is zich van zijn persoonlijk ik en van de daarmee verbonden krachten van het individuele verstand,

⁷ Dornach, 22 oktober 1915, GA 254, in Boogert 1981, pag. 140-141.

⁸ Zie Rudolf Steiner: “Over het voorgeboortelijk leven”. Zeist 1996, 2^e druk, Christofoor.

⁹ Zie de voordracht van 4 maart 1913 in Berlijn in Rudolf Steiner: “De wereld van de gestorvenen”, Zeist 2009.

sterk bewust geworden, maar heeft daarvoor de prijs betaald van een drievoudige vreemding van de hem omringende werkelijkheid. Het meest treffend komt dit feit tot uitdrukking in de ontwikkeling van een hoogstaande technische beschaving die echter in sociaal en spiritueel opzicht steeds meer op een wereldramp dreigt uit te lopen. Zijn hoogste verworvenheid is in die zin tegelijk de grootste zwakheid van de moderne mens gebleken.

Moderne idealisten zijn mensen die niet in deze catastrofale situatie willen berusten. Hetzelfde geldt voor de jong gestorvenen aan gene zijde. Zoals gezonde jonge mensen zich met al hun nog onverbruikte krachten willen geven aan de uitdagingen van het leven die zij de moeite waard vinden, zo willen de jong gestorvenen zich enthousiast verenigen met alles wat de levenden in de ruimste zin aan heilzame idealen bezielt. Niet het bestaande sociale leven op aarde, de bestaande maatschappelijke orde, maar de transformatie daarvan naar een hoger niveau doet hun geestdrift ontvlammen. Zij leven hun onverbruikte levenskrachten uit in wat er nog niet is, maar in moreel opzicht zou moeten zijn en daarom nog volop in wording is. *“Daarom zijn degenen die hun leven door uiterlijke omstandigheden vroeg beëindigen en door de poort van de dood gaan, voor de geestelijke wereld ongeveer dezelfde – ongeveer dezelfde, niet precies dezelfde – geestelijke boodschappers als de idealisten, die hier op aarde komen om aan het zijnde het te bereiken-zijnde toe te voegen. Zo stijgen degenen die vroeg door de poort van de dood gegaan zijn, op om de hemel de boodschap te brengen dat daar beneden op aarde ook te bereiken-zijn is, niet alleen zijn.”* Aldus Rudolf Steiner in een voordracht die op 20 november 1915 in Berlijn gehouden werd.¹⁰

Al het bestaande dat geworden is en niet meer in ontwikkeling begrepen, het alleen-maar-zijnde, is iets dood. Voor de geestelijke wereld is dat alleen-maar-zijnde iets onbeduidends, ja zelfs iets verstorends. Het zijn de jonggestorvenen die in de wereld van de overledenen een nieuwe lente, een nieuw geluid verkondigen: niet enkel in de hemel, maar ook op aarde gebeuren telkens weer belangrijke dingen! In die zin zijn de jong gestorvenen niet alleen een voorhoede van de toekomstige mensheid, maar ook de pleitbezorgers van het beste wat het leven op aarde in *spiritueel* opzicht te bieden heeft.

In de door God geschapen natuur vinden wij een prachtig beeld voor wat hier wordt nagestreefd. Dit kleurrijke beeld verschijnt aan de hemel als na een regenbui de zon weer schijnen gaat. Een oude volkswijsheid zegt dat daar waar de regenboog de aarde ‘raakt’, een pot met goud staat. Dat deze volkswijsheid niet simpelweg als bijgeloof kan worden afgedaan, kan hier tussen de regels door gelezen worden.

Wat hierboven als een enthousiast streven van de jong gestorvenen is geschetst, vindt zijn oorsprong in de bijzondere wijze waarop zij door de poort van de dood zijn gegaan. Ook daarin ligt een wezenlijk verschil met mensen die op oudere leeftijd overlijden. Het is echter niet eenvoudig om begrip te wekken voor wat hier het verschil maakt. Om dit duidelijk te maken moet ik eerst drie geestelijke ontmoetingen benoemen die elk mens – in de onbewuste ziele diepten van de slaap – in de loop van zijn leven doormaakt, om vervolgens aan te geven om welk verschil het gaat.

Het ritme van dag en nacht is elk etmaal verbonden met een ontmoeting met onze eigen engel, onze genius. Het ritme van het zonnejaar is verbonden met een ontmoeting met het Christuswezen ergens tussen de Kerstnacht en Nieuwjaarsdag. De derde ont-

¹⁰ Rudolf Steiner: *“De wereld van de gestorvenen”*, Zeist 2009, pag. 244. Deze voordracht is oorspronkelijk gepubliceerd in GA 157a: *“Schicksalsbildung und Leben nach dem Tode”*.

moeting is verbonden met het ritme van leven en dood en vindt slechts één keer in een heel mensenleven plaats. Het wezen waarmee de mens dan een ontmoeting heeft wordt door Jezus Christus de Vader genoemd, dezelfde Vader tot wie Hij ons zó heeft leren bidden: “Onze Vader die in de hemelen zijt, uw naam worde geheiligd, uw rijk kome, uw wil geschiedde op aarde zoals in de hemel ...”. Het hier bedoelde goddelijke wezen wordt van oudsher in alle godsdiensten vereerd als de schepper van hemel en aarde en van al wat leeft.

“Deze ontmoeting is ook weer zó, dat ze onze intieme verbondenheid met de macrokosmos, met het goddelijk-geestelijke universum openbaart. De dagelijkse gang van de gebeurtenissen in het universum, van de kosmische gebeurtenissen, sluit voor ons de ontmoeting met de genius in. De gang van het jaar sluit voor ons de ontmoeting in met de Christus Jezus. En de gang van het hele menselijke leven – dit leven dat normaal gesproken het patriarchenleven van zeventig jaar kan worden genoemd – vloeit samen met de ontmoeting met het Vader-beginsel. Wij worden in een bepaalde tijd van ons fysieke aardse leven door onze opvoeding, in onze tijd terecht veelal onbewust, maar toch daarop voorbereid en beleven dan tussen het 28^e en 42^e jaar – voor de meeste mensen onbewust, maar in de verborgen diepten van de ziel volwaardig – de ontmoeting met dat Vader-beginsel.” Aldus Rudolf Steiner op 20 februari 1917 in Berlijn.¹¹ *“.. die ontmoeting met het Vader-beginsel betekent veel voor het leven dat tussen dood en een nieuwe geboorte verloopt. De ontmoeting met het Vader-beginsel, die normaal in de genoemde jaren plaats heeft, betekent dat de mens een sterke kracht en steun ervaart wanneer hij, nadat hij door de poort van de dood is gegaan, zijn levensloop, zijn aardse leven innerlijk moet ‘terugleven’ terwijl hij door de zielenwereld gaat.”*¹² *En sterk en krachtig, zoals het eigenlijk zou moeten zijn, kan de mens deze terugreis door zijn leven beleven (...) als hij steeds weer voor ogen heeft: daar, op dat moment heb ik het wezen ontmoet dat de mens stamelend, intuïtief aanduidt wanneer hij over de Vader van het universum spreekt.”*

Wat betekent dit echter voor degenen die sterven vóór dat zij in hun vroegtijdig beëindigde leven op aarde die ontmoeting met de Vader konden hebben? Moeten zij gedurende hun ontwikkeling van dood tot nieuwe geboorte dit krachtschenkende oriëntatiepunt ontberen? Het antwoordt luidt: *“Wanneer door dit vroege sterven de ontmoeting met het Vader-beginsel in de diepe, onderbewuste gronden van de ziel nog niet heeft kunnen plaatsvinden, dan vindt ze plaats in het uur van de dood. Met de dood wordt tegelijkertijd deze ontmoeting doorgemaakt.”*¹³

Dit is een buitengewoon belangrijk gegeven om de werkelijkheid te kunnen begrijpen van degenen die op jonge leeftijd sterven. Het samenvallen van het moment van sterven met de ontmoeting met God de Vader, is een buitengewoon heilige en helende ervaring. Deze leidt ertoe dat de jong gestorvene de smart die aan het voortijdig afgebroken leven wordt beleefd, in korte tijd kan omvormen tot een stralend bewustzijn voor de nieuwe wereld waarin hij is binnengegaan. Wat bij degenen die op latere leeftijd overlijden veel meer het karakter heeft van een geleidelijk binnengroeien in de geestelijke wereld, krijgt voor de jong gestorvene vuurkarakter. De jong gestorvene kan zichzelf daardoor

¹¹ Rudolf Steiner: *“Inzicht in het mysterie van Golgotha”*. Zeist 2010, Vrij Geestesleven / Stichting Rudolf Steiner Vertalingen. Respectievelijk pag. 257-258 en pag. 258-259.

¹² In de wereld van de gestorvenen heeft men te maken met een ander tijdsverloop. De belevingen die de overledene doormaakt kenmerken zich door een terugwaarts lopende tijdsbeleving in tegenstelling tot de voorwaarts gerichte tijdsbeleving op aarde. Zowel het aanschouwen van het levenspanorama gedurende de eerste twee à drie dagen na het overlijden, als het doormaken van de louteringstijd in de jaren daarna, begint bij het moment van sterven en eindigt bij de geboorte.

¹³ Rudolf Steiner: *“Inzicht in het mysterie van Golgotha”*. Zeist 2010, pag. 259.

beleven als een feniks die uit de as van het verloren aardeleven herrijst. Dit feit ligt ten grondslag aan de vurige betrokkenheid van de jong gestorvenen bij de vooruitgang van het morele leven op aarde. Het is hun diepe verlangen om daarmee in verbinding te blijven met de levenden waarmee zij in liefde verbonden zijn.

Regenboog boven de Noordzee

[Somewhere over the rainbow, way up high,](#)
There's a land that I heard of once in a lullaby
Somewhere over the rainbow, skies are blue
And the dreams that you dare to dream really do come true

Someday I'll wish upon a star
And wake up where the clouds are far behind me
Where troubles melt like lemon drops
Away above the chimney tops that's where you'll find me

Somewhere over the rainbow, blue birds fly
Birds fly over the rainbow, why then, oh why can't I
If happy little bluebirds fly beyond the rainbow,
why, oh why can't I